

Jovana Popović

***PRAVO I JAVNE DELATNOSTI
– LIBER AMICORUM JOVICA TRKULJA***

Ur. Slobodan Vukadinović

**Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu,
Institut za uporedno pravo, Dosije studio, Beograd, 2024, str. 715.**

Na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, 25. juna 2024. godine, održan je naučni skup¹ povodom promocije zbornika radova pod nazivom *Pravo i javne delatnosti – Liber amicorum Jovica Trkulja*², čiji su saizdavači: Institut za uporedno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Dosije studio. Recenzenti zbornika su naši eminentni stučnjaci: akademik Časlav Očić, prof. emeritus dr Vukašin Pavlović, prof. dr Budimir Košutić, prof. dr Milenko Kreća, prof. dr Ivo Visković i prof. dr Maja Stanivuković, a urednik zbornika je prof. dr Slobodan Vukadinović. Zbornik sadrži trideset četiri naučna rada

¹ Na otvaranju skupa, učesnike i prisutne pozdravila je prof. dr Jelena Čeranić Perišić, direktorka Instituta za uporedno pravo. Istakla je značaj veze između profesora Trkulje i Instituta, kao i ulogu Instituta kao saizdavača zbornika u kojem su se našli radovi mnogih istraživača iz Instituta. Pored prof. dr Čeranić Perišić, prisutnima su se obratili i prof. dr Zoran Mirković, dekan Pravnog fakulteta u Beogradu, prof. dr Budimir Košutić, recenzent zbornika, i prof. dr Slobodan Vukadinović, urednik zbornika, a pročitane su i druge recenzije.

² Zbornik naučnih radova je dostupan u otvorenom pristupu na sajtu Instituta za uporedno pravo, na linku: <https://iup.rs/wp-content/uploads/2024/06/2024-Jovica-Trkulja-Liber-amicorum.pdf>

istaknutih naučnih radnika koji su svoje radove dostavljali po pozivu, kao i selektivnu bibliografiju Jovice Trkulje, koja sadrži preko šeststo bibliografskih jedinica. Na stranicama ovog zbornika sadržani su radovi iz različitih oblasti prava na savremene teme širokog spektra, što je značajno doprinelo njegovom kvalitetu i relevantnosti. Raznolikost pristupa i analiza koje su autori izneli pružaju čitaocima sveobuhvatan uvid u aktuelna pravna pitanja, čime se dodatno ističe vrednost ovog zbornika.

Zbornik radova počinje uvodnim radom urednika koji analizira dosadašnji naučni i profesionalni doprinos Jovice Trkulje. Usredsređuje se na ključne aspekte Trkuljinog akademskog i pedagoškog rada, uključujući njegovu ulogu u javnim delatnostima, publicistici, obrazovanju, vođenju naučnih projekata i organizaciji konferencija i skupova. Takođe, naglašava njegovu posvećenost istraživačkom radu u oblastima kao što su politički sistem, demokratska tranzicija i kulturna baština, te njegovu značajnu aktivnost u pisanju prikaza i recenzija u pravnoj i političkoj literaturi. Sledi rad prof. dr Slobodana Antonića koji najpre analizira akademsku saradnju autora i profesora Trkulje, uz osvrt na njegov značaj u akademskoj zajednici. U drugom delu rada razmatra se istorijski položaj Srba u Ugarskoj od 1844. do 1918. godine, s akcentom na proces mađarizacije i gubitak autonomije. Treći deo rada opisuje period Hortijeve Mađarske od 1941. do 1944. godine, uz poseban osvrt na genocidne zločine nad Srbima i desrbizaciju Bačke i Baranje. Prof. dr Ilija Babić razmatra pitanje nasleđivanja kada nema naslednika, tako što analizira važeći Zakon o nasleđivanju, koji predviđa da Republika Srbija postaje poslednji zakonski naslednik, ali stiče zaostavštinu tek održajem. Autor iznosi argumente protiv stava da Republika Srbija zaostavštinu stiče istovremeno kao naslednik i držalac, te predlaže da se u Prednacrt Građanskog zakonika unese odredba koja precizira da Republika Srbija zaostavštinu stiče kao privilegovani držalac. Akademik prof. dr Danilo N. Basta u svom radu istražuje centralnu misao Dositejevog prosvetiteljstva, ističući da je ono bilo temelj celokupnog njegovog dela. Naglašava da je Dositejevo prosvetiteljstvo imalo nemačke korene i nije bilo suprotstavljeno veri, već je bilo inspirisano Božjim nadahnućem. Takođe, ukazuje na sličnosti između shvatanja prosvetćenosti kod Dositeja i Kanta, zaključujući da je Dositejevo prosvetiteljstvo bilo praktično orijentisano, sa ciljem obrazovanja i kulturnog napretka srpskog naroda. Potom, doc. dr Filip Bojić istražuje značaj zaštite sindikalnih predstavnika kroz analizu domaćih propisa i međunarodnih standarda, posebno se usredsređujući na Konvenciju br. 135 i Preporuku br. 143 Međunarodne organizacije rada. Predlaže *de lege ferenda* rešenja koja bi mogla poboljšati položaj sindikalnih predstavnika i uticati na povećanje stope sindikalizacije u Republici Srbiji.

Prof. dr Vesna Rakić-Vodinelić i prof. dr h. c. Vladimir V. Vodinelić analiziraju uporednopravne teorije o opravdanosti zabrane retroaktivnog

dejstva zakona i njenom uticaju na mandat javnih funkcionera. Istražuju kako je postavljeno pitanje regulisano u različitim pravnim sistemima, uključujući nemački, francuski, američki pravni sistem i pravo EU, kao i praksu Evropskog suda za ljudska prava. Rad obuhvata i analizu odluka sudova u državama bivše Jugoslavije, pri čemu se posebna pažnja posvećuje pitanju pravne prirode javne funkcije. Prof. dr Slobodan Vukadinović u radu istražuje organizacionu različitost subjekata koji pripremaju standardizovane i tipske ugovore, uključujući privredna društva, javna preduzeća i državne organe, s posebnim naglaskom na međunarodne organizacije i strukovna udruženja. Posebno je analiziran rad Komisije UN za Evropu i FIDIC-ovi ugovori, koji su postali standard u regulisanju građevinskih poslova. Rad razmatra razloge za globalnu primenu ovih ugovora i upoređuje karakteristike FIDIC-ovih ugovora sa rešenjima u srpskom ugovornom pravu, ističući razlike u odnosu na naš Zakon o obligacionim odnosima. Dr Mirjana Glintić ukazuje na imovinsku štetu izazvanu sajber-napadima virusom NotPetya i odgovore osiguravača koji su se pozvali na klauzule o isključenju ratnih rizika, tvrdeći da su napadi deo rusko-ukrajinskog sukoba. Fokus rada je na analizi sudskih odluka koje su donete krajem prošle godine u vezi sa ovim pitanjem. Autorka identifikuje nedostatke u argumentaciji osiguravača, kao što su nemogućnost dokaza da su sajber-napadi ratna akcija i činjenica da su napadi ciljali kompanije, a ne države. Predlaže izmene u polisama osiguranja u smeru boljeg definisanja sajber-napada i uslova za primenu klauzule o isključenim ratnim rizicima, ističući argumente da se polisa uvek ima tumačiti u korist pokrića. Prof. dr Marko Davinić istražuje izborne sporove pred Upravnim sudom u Srbiji, usredsređujući se na specifičnost ovih sporova i ulogu suda u zaštiti izbornih prava. Zaključuje da je prenošenje nadležnosti za rešavanje izbornih sporova u vezi sa lokalnim izborima na više sudove opravdano, ali uz neophodnu opreznost i obuku sudija zbog složenosti predmeta. Prof. dr Mirjana Drenovak Ivanović analizira odnos između ekološke i klimatske pravde, pravne institute ekološkog prava koji proizilaze iz Arhuske konvencije, kao i ulogu sudova i stavova o njihovoj ulozi u postizanju klimatske pravde. U svom radu, prof. dr Vladimir Đurić analizira izborne modele za tela manjinske neteritorijalne autonomije u uporednom i srpskom pravu, sa posebnim osvrtom na analizu izbora za nacionalne savete u Srbiji od 2014. do 2022. godine. Zaključak rada je da su ovi izborni modeli ograničenog demokratskog dometa, kao i da se njihova reprezentativna uloga dovodi u pitanje.

Rad prof. dr Milana Jovanovića analizira krizu liberalne predstavničke demokratije kroz dva ključna elementa: legitimnost i efikasnost. Uočavaju se simptomi koji ukazuju na krizu legitimiteta poput pada izborne participacije, nestabilnosti političkih partija i nemoći vlada da rešavaju važna društvena

pitanja, što dovodi do rastućeg nezadovoljstva građana. Predložena rešenja za prevazilaženje krize kreću se od populizma, preko tehokratije i direktne demokratije, do uvođenja žreba za izbor deliberativnih skupština. Prof. dr Ljubinka Kovačević se u veoma sadržajnom radu detaljno bavi zaštitom slobode izražavanja zaposlenih u radnom pravu, posebno u kontekstu njihovog prava na participaciju u odlučivanju i upravljanju. Istražuje dopuštenost ograničavanja slobode izražavanja zaposlenih zbog dužnosti lojalnosti prema poslodavcu, kao i pitanje disciplinskog kažnjavanja zbog izražavanja određenih stavova i mišljenja. Rad doc. dr Nine Kršljanin analizira stavove Đorđa Cenića o telesnoj kazni u Objasnjenju Kaznitelnog zakonika za Knjažestvo Srbiju iz 1860. godine, gde je Cenić osudio telesnu kaznu kao varvarsku i klasno nejednaku. Autorka ističe da je upravo Cenićeva inicijativa kao ministra pravde dovela do ukidanja ove kazne 1873. godine. Dr Marinko Lolić osvetljava značajan urednički i intelektualni doprinos profesora Jovice Trkulje, posebno u oblasti srpske naučne periodike. Trkuljin rad kao osnivača časopisa *Hereticus* i urednika časopisa *Gledišta*, te njegov trud u uređivanju naučnih biblioteka, imao je veliki uticaj na podizanje naučnih standarda i objavljivanje vrednih dela domaćih i stranih autora. Vasilije Marković se u radu bavi poimanjem subjektivnog javnog prava u pravnoj misli Đorđa Tasića, pri čemu autor prikazuje Tasićevu kritiku stavova o nepostojanju subjektivnog prava kod Kelsenovog normativizma i Digijeovog solidarizma. Tasić prihvata postojanje subjektivnog prava, ali ga analizira iz empirijske perspektive, kritikujući oba autora. U radu se razmatra i savremeno pitanje razgraničenja nadležnosti upravnog i redovnog sudstva u italijanskom pravu, koje se temelji na razlikovanju subjektivnog prava od zakonitog interesa. Prof. dr Goran Marković istražuje problem ideologizacije ljudskih prava, ukazujući na to kako se ona koriste za očuvanje postojećeg društvenog poretka, kako u međunarodnim odnosima, tako i unutar pojedinih društava. Analizom ljudskih prava u okviru ustavnih normi, Marković pokazuje da ona imaju ideološke korene, različito se razumeju u različitim istorijskim i društvenim kontekstima, i služe očuvanju postojećeg ili stvaranju novog društvenog sistema. Rad dr Milice V. Matijević bavi se pojmom produženog raseljenja, naglašavajući njegov značaj za razumevanje dugotrajne socijalno-ekonomske ranjivosti i marginalizovanosti interno raseljenih lica. Autorka zaključuje da postojeće definicije i strategije fokusirane na socijalno-ekonomske aspekte zanemaruju političke dimenzije problema i relativizuju međunarodne standarde zaštite interno raseljenih lica. Dr Vladimir Mikić se u radi bavi analizom Ustava SFRJ iz 1974. godine u poređenju sa važećim ustavima iz drugih zemalja, ističući da uprkos svojoj obimnosti, ovaj ustav nije ostavio značajan uticaj na komparativnu ustavnu nauku i praksu. Autor ukazuje na atipičnu federalnu

organizaciju, jednopartijski sistem, ograničena lična prava i ideološke elemente koji nisu primereni ustavnoj materiji. Zaključuje da ovaj ustav, iz perspektive uporednog prava, predstavlja loš primer ustavnog normiranja.

Dr Boris Milosavljević analizira shvatanje suverenosti u delu Slobodana Jovanovića, prateći evoluciju njegovih pogleda na državnu vlast i suverenitet od ranih do kasnijih radova. Jovanović je naglašavao da je pojam moderne države neraskidivo vezan za suverenost, kritikujući koncepte narodne suverenosti, pravne suverenosti i totalitarne države. Takođe je kritikovao pravni normativizam i nemačku teoriju državnog apsolutizma, dosledno zastupajući svoje stavove o državnoj suverenosti od početka do kraja svog rada. Rad prof. dr Momira Milojevića osvetljava prevodilački rad Božidara S. Markovića, koji je, nakon akademske karijere, prevodio brojna naučna i književna dela s engleskog i francuskog jezika, a fokus rada je na analizi stručnih prevoda profesora Markovića. Marković je za svoj dugogodišnji doprinos u prevodilačkoj delatnosti dobio brojna priznanja, čime je značajno unapredio ovu profesiju u zemlji i svetu. Prof. dr Nataša Mrvić Petrović i prof. dr Zdravko Petrović analiziraju ograničenja tradicionalnih mehanizama pravne zaštite časti i ugleda u kontekstu sprečavanja povreda časti i ugleda objavama na društvenim mrežama. Razmatraju izazove u prepoznavanju identiteta anonimnih počinitelaca i nemogućnost uspostavljanja odgovornosti internet provajdera, dok dekriminalizacija klevete dodatno otežava krivičnopravnu zaštitu. Zaključuju da pojedinac teško može ostvariti tu vrstu pravne zaštite osim ako nije deo posebnih društvenih grupa čiji se interesi štite u javnom interesu, poput maloletnika ili žrtava diskriminacije. U radu asistenta Alekse Nikolića analizira se stvaralaštvo profesora Jovice Trkulje, jednog od najuticajnijih autora ustavnopravne i politikološke naučne scene XX veka. Fokus je na pitanju ustavnosti ustava od 1990. i 1992. godine, kao i na sistemu vlasti u Srbiji i SR Jugoslaviji. Na kraju se razmatraju predlozi profesora Jovice Trkulje za reformu političkog sistema u ovim državama.

Prof. dr Uroš Novaković analizira zaštitu podataka o ličnosti deteta i njegovu izloženost štetnim uticajima savremenih medija, posebno interneta. Iako mediji imaju značajnu ulogu u informisanju i formiranju mišljenja dece, postoji tanka linija između prava deteta na informisanje i zaštite od štetnih sadržaja. U radu se razmatraju mehanizmi roditeljske kontrole koji poštuju privatnost deteta, kao što su filtriranje neprikladnih sadržaja, mogućnost kontrole sadržaja i privatnosti na uređajima i aplikacijama. Autor ističe značaj preventivnog delovanja i preporučuje da deci mlađoj od 12 godina ne treba omogućiti slobodan pristup internetu na mobilnim telefonima. U radu prof. dr Slaviše Orlovića razmatra se važnost vladavine prava i konstitucionalizma kao sredstava za ograničavanje politike, moći i vlasti. Pravo mora počivati na principima pravde, a ne na arbitrarnosti, a ključni cilj liberalizma i ustavne

tradicije je ograničenje vlasti u okvirima prava i zakona. Prof. dr Aleksandar Pavković bavi se analizom prava na samoopredeljenje koje se koristi u jednostranim deklaracijama o nezavisnosti, s fokusom na nekoliko istorijskih primera od 1917. do 2017. godine. Autor zaključuje da ovo pravo ne garantuje faktičku nezavisnost niti međunarodno priznanje novonastalih država. U radu prof. dr Marijane Pajvančić analiziraju se ključni koraci u procesu političke emancipacije žena, od sticanja prava glasa do integrisanja rodne ravnopravnosti u političkom životu. Prilog se zasniva na komparativnim iskustvima, statističkim podacima i istraživanjima, a posebna pažnja posvećena je razvoju ovih procesa u Republici Srbiji. Naglašava napredak i prepreke sa kojima su se žene susretale na putu ka ravnopravnosti u političkoj sferi.

Prof. dr Dragoljub Popović bavi se temom razvoja nastave ustavnog prava u Srbiji, istražujući metode koje su se koristile u akademskoj nastavi od sredine 19. veka, a dr Mijodrag Radojević u svom radu analizira demokratsku tranziciju u Srbiji od 1990. godine kroz tri faze političkih promena: Miloševićev „plebiscitarni cezarizam“, „poluautoritarizam“ nakon 2001. godine i rehabilitacija „hibridnog režima“. U radu prof. dr Marka Stankovića analizirana je evolucija federalnog državnog uređenja kao mehanizma za rešavanje političkih problema složenih država. Prvobitno kreirano da odgovori na spoljnopoličke izazove, federalno uređenje, naročito nakon Prvog svetskog rata, sve više se koristi za rešavanje unutrašnjih političkih problema, posebno u multinacionalnim društvima. Dr Damjan Tatić naglašava posvećenost profesora Jovice Trkulje borbi za ravnopravnost osoba sa invaliditetom, koji je, sa jakim osećajem za pravdu, prepoznao i podržao njihovu borbu za jednake mogućnosti i poštovanje dostojanstva. Advokat Ljubica Tomić analizira Hartovo pravilo priznanja i predvidljivost sudskih odluka kroz dve presude Suda Evropske unije iz oblasti međunarodnog trgovinskog prava, Ingmar i Unamar. Razmatra primenu ugovorenog prava i kriterijume kojima se sudovi rukovode prilikom odlučivanja, a ključna je ideja da predvidljivost odluka zavisi od usklađene sudske prakse i nezavisnosti suda. Prof. dr Jelena Čeranić Perišić se u radu bavi Idnovim planom iz 1952. godine, koji je predstavio britanski ministar inostranih poslova Entoni Idn kao alternativu za evropski integracioni proces, predlažući razvoj integracija sa dva koloseka. Iako plan nije prihvaćen, predstavlja preteču koncepta diferencirane integracije, koji je danas primenjen u formiranju Evropske političke zajednice. Autori, prof. emeritus dr Nebojša Šarkić i prof. dr Vladimir Čolović, analiziraju vrednosne kriterijume za definisanje etičkih pravila u pravosudnim profesijama, ističući važnost međunarodnih i domaćih izvora u regulisanju profesionalnog ponašanja. Razmatraju principe i načela koji čine osnov za uspostavljanje pravila ponašanja pravosudnih profesija.

U celini se, nakon čitanja, može sa razlogom reći da zbornik *Pravo i javne delatnosti – Liber amicorum Jovica Trkulja* predstavlja značajno i vredno delo kako zbog visokog kvaliteta radova, savremenih i izazovnih tema, tako i zbog značajnih autora koji su u svojim radovima argumentovano izneli svoja mišljenja i sugestije. Zbornik kao posveta uglednom i penzionisanom profesoru prava, ne samo da odaje priznanje Trkuljinom bogatom naučnom i pedagoškom doprinosu, već i kroz raznovrsnost tema pruža sveobuhvatan uvid u aktuelna pravna pitanja, čime se dodatno ističe vrednost zbornika u pravnoj nauci.